

A FŐVÁROS ISKOLA-ÜGYEIRŐL.

Bárczy István dr. f.öv. tanácsnok felolvasása a terézvárosi kaszinóban
1902 december 13-án.

A terézvárosi kaszinó igazgatójának felszólítására szívesen vállalkoztam arra, hogy a főváros iskolai ügyeiről felolvasást tartsak, mert közérdekűnek vélem, hogy a polgárság közvetlenül nyerjen tudomást azokról az iskolákról, a melyekre a főváros összes bevételeinek ötödrészét fordítja, ismerje meg azokat a tennivalókat, a melyek ezen a téren a legközelebbi jövő feladatai közé tartoznak. A polgárság legnagyobb része nem ér rá ilyen dolgokról szakkönyveket olvasni, — azonkívül ezek a szakkönyvek inkább a szakemberek kezébe valók. Kénytelen vagyok azonban, szíves elnézésüket előre kérni azért, mert fizikai időm nem volt rendszeres értekezés formájába önteni előadásomat. Inkább csak arra szorítkoztam, hogy innen-onnan szedjek össze egy-két jellemzőbb adatot a főváros közoktatási ügyeinek állapotáról, fejlődéséről és jövőre várható alakulásáról. Mindenekelőtt egynehány érdekesebb statisztikai adatot kívánok előrebocsátani.

Hogy a főváros egyesítése óta a fővárosi iskolák és a tanulók milyen arányban szaporodtak, az nagyjában általán ismeretes. Jelenleg a főváros fentart 2 főreáliskolát, 3 felső kereskedelmi iskolát, 2 felsőbb leányiskolát, 1 iparrajziskolát, 1 női ipariskolát, 8 polgári fiúiskolát, 12 polgári leányiskolát, 80 elemi iskolát, 3 kereskedő-inasiskolát, 34 iparos-inasiskolát, 5 gazdasági népiskolát, 10 háztartási népiskolát (ismétlő leányiskolát), 48 kised-óvót, s a jövő évtől kezdve 7 női kereskedelmi tanfolyamot. 1873 óta a tantermek száma 270-ről 1308-ra, az osztályok száma 300-ról 1741-re, a tanárok és tanítók száma 319-ről 1648-ra, a beirt tanulók száma 18193-ről 81367-re emelkedett. Azonkívül 4120 gyermek látogatja a községi óvodákat. Az összes oktatási kiadások 1873 óta hozzávetőlegesen 1 millió koronáról 7½ millió koronára emelkedtek.

Az összes iskola- és óvoda-*épületek* értéke 35 millió koronát

meghalad. A főváros egyesítése óta a főváros oktatásügyi kiadásai száz millió koronánál többet tettek.

A *tanulók száma* Budapest minden kerületében erősen megnövekedett, kivéve a belvárost, a hol harmincz évvel ezelőtt majdnem a legtöbb volt a tanuló, ma pedig nemcsak aránylag, egyuttal abszolút szám szerint is a legkevesebb. A VII. kerületben, a hol harmincz évvel ezelőtt a legkevesebb tanuló volt, ma a legnagyobb a tanulók száma. A tanulók számának általános megnégyszereződésén is tultett a VI. kerület, a hol megötszöröződött, a X. kerület, a hol megtizszereződött és a VII. kerület, a hol tizenhatszortára több lett a tanulók száma. Ezzel szemben az átlagosnál kevesebb a szaporodás a budai oldalon és az V. és IX. kerületben.

A *tanulók eloszlása az osztályok létszáma szerint* kedvező.

A népoktatási törvény szerint egy osztályban, azaz egy tanteremben legfeljebb 80 tanulót lehet elhelyezni. A főváros ezen az átlagon mindig jóval alul maradt. 1873-ban is csak 64 tanuló esett egy-egy osztályra, 1880-ban már csak 60, 1895-ben 55, 1896-ban 51, 1897-ben 50, 1898-ban 49 és ma 48 tanuló esik egy-egy osztályra, illetőleg az egy tanteremben oktatott tanulócsoportha. Még kedvezőbb a fejlődés, ha a részleteket vizsgáljuk. 1895-ben az elég kedvező átlagos létszám mellett volt 15 olyan osztály is, a melyben 80-nál több tanuló volt. Most hét év után már csak egyetlen egy ilyen osztály volt a fővárosban, ebben is mindössze csak egy tanulóval volt több.

A mi a külföldi nagy városokat illeti, Bécsben úgy a fiúosztályokra, mint a leányosztályokra átlag osztályonként 52·0 tanuló esik. Párisban a fiúosztályokban átlag 53, a leányosztályokban 50 tanuló van. A német nagy városokról a következő adatokat jegyezzük fel:

	átlag osztályonként esik tanuló
Kölnben	58·68
Boroszlóban	56·08
Münchenben	52·97
Frankfurtban (a. M.)	51·03
Berlinben	50·97
Hamburgban	45·03
Drezdában	41·04
Lipcsében	41·—

Budapestnél tehát osztályonként kevesebb tanuló csak ebben az utóbbi három városban található.

A *tanulók feljebbvonulása osztályról-osztályra* már kevésbé kedvező. Hogy mily mértékben fogynak a tanulók a felsőbb osztályok felé haladva, azt az 1901—902-ik iskolai évre az évfolyamonként csoportosított tanulók létszáma is bizonyítja. E szerint :

100 első osztályosra esett :

92 második osztályos
85 harmadik osztályos
72 negyedik osztályos.

Bécsben ugyanezek a számok sokkal előnyösebben alakulnak. E szerint Bécsben az 1899—900-dik iskolaévben :

100 első osztályos fiúra esett :

98 második osztályos
95 harmadik osztályos
94 negyedik osztályos.

A mi a *tanulóknak vallás szerint való eloszlását* illeti, miután a fővárosi iskolák a tanulók vallására való tekintet nélkül veszik fel tanítványainkat, épen ezért a tanulóknak vallás szerinti eloszlása kell, hogy a népesség vallás szerinti eloszlásának feleljen meg. Az utolsó iskolai évről a tanulók összehasonlítása a lakosság vallás szerint való eloszlásával a következő :

	A lakosságból az 1901-ik népszáml. szerint:	A községi elemi iskolák tanulói- ból:
római katolikus	60·7%	62·1%
ág. ev.	5·3%	4·5%
ev. ref.	8·9%	7·2%
izr.	23·6%	25·9%
egyéb	1·4%	0·3%
	<hr/> 100·0%	<hr/> 100·0%

Az egyes felekezetekhez tartozók számának a kerületek szerint való elosztásából konstatálható, hogy a budai oldal három kerületében és a pesti oldalon a IX. és X. kerületben a legnagyobb a róm. kath. tanulók aránya, ugyanitt a legkevesebb az izraelita tanulók száma. Már a VIII. kerületben az izraelita

tanulók száma a róm. kath. tanulóknak mintegy 40%-át teszi, a VI. kerületben már a róm. kath. tanulók számához mérve 60%-nyi az izraelita tanulók száma. És végül az V. és VII. kerületben szinte egyforma számmal vannak a róm. kath. és az izraelita tanulók. Mindenben megegyezik ez a kerületi lakosság vallás szerinti eloszlásával. Csupán az V. és a VII. kerületben nagyobb az izraelita tanulók arányszáma az izraelita lakosság arányszámával. Kivált nagy a különbség az V. kerületben, a minnek oka az, hogy az V. kerületben lakó nagyobb tömegű róm. kath. tanulók a VI. kerületben elhelyezett iskolákat látogatják.

A tanulók felekezeti eloszlása a multban azt mutatja, hogy a róm. kath. tanulók aránya a lakosság felekezeti arányához hasonlóan csökkenőben van. 60 év alatt a lakosságban 11·5%-kal, a tanulók számában 7·5%-kal csökkent a róm. kath. száma. — (69·5%-ról 62·1%-ra). Az evangélikus tanulók száma már 2·2%-ról 4·5%-ra emelkedett, pedig a lakosságban arányuk nem változott. Az ev. ref.-nál úgy a lakosság, mint a tanulószám 30 év alatt megkétszereződött. Az izraelita tanulók számaránya bár hullámzással, de csekély mértékben emelkedő. Míg azonban a lakosságban 30 év alatt arányszámuk 7%-kal növekedett, addig a tanulók között csak 2% a növekedésük. A tulajdonképeni emelkedés az 1895—96. iskolaévnél kezdődik.

A tanulók nemzetiségére vonatkozó statisztikai adatok szerint az 1901—902-dik iskolaévben az elemi iskolák tanulói között a magyar anyanyelvűek száma 92·3% volt. Csekély e tekintetben a nemek között való különbség, a mennyiben mindössze 1%-kal kedvezőbb a fiúk magyarsága a leányokénál. A német anyanyelvűek arányszáma 6·7%, majdnem egy egész százalékkal kevesebb, mint tavaly. A lakosságban az 1901. népszámlálás szerint a magyar anyanyelvűek arányszáma 79·6%, a németeké 11%.

A főváros egyesítésének idejéig visszamenve, a mikor még csak a tanulók 60·9%-a volt magyar és 37·3%-a német, 29 év óta javult az arány a magyarság részére eredeti összegük egyharmadával és a németiség arányszáma az iskolában ugyanezen idő alatt hatodrésztére süllyedt alá.

A népiskolák tanulói születéshely szerint.

A mennyire az osztályzatokból az oktatás sikerére következtetni lehet, az összegyűjtött számadatok azt bizonyítják, hogy az oktatás sikere minden osztályban javult, kivéve az V—VI. osztályokat. A tantárgyak szerint csekély az eltérés. A számtanból az utolsó évben mégis javulás észlelhető, a nyelvtanból pedig határozott rosszabbodás állott be az utolsó iskolai évben. Örövendetes a javulás az I. osztályban az olvasás-oktatás körül. Az utolsó évben egyszerre 6%-kal, tehát az előbbi évben bukottaknak kétharmadára szállott le azoknak száma, a kik az olvasás meg nem tanulása miatt ismételték az első osztályt. Az abcés tanulók olvasás-tanulásáról régebbi adataink is vannak. E szerint 1873—1895-ig, huszonnégy éven át 61·085 első osztályos fiúról és 55·872 leányról gyűjtött kimutatás szerint a fiúk 22·8%-a és a leányok 21·8%-a nem tudott a tanév végén olvasni. A nagy átlagszám onnét van, mert régebben a módszer czélszerűtlensége miatt, a tanulóknak igen nagy százaléka nem tudott olvasni az első év végén. A haladás e téren meglepő, a mint ezt a kis tábla mutatja:

100 első osztályu tanuló közül nem tudott olvasni az iskolaév végén:

1873—74-ben	36·9%
1881—82-ben	21·9%
1888—89-ben	21·8%
1894—95-ben	16·8%
1901—02-ben	12·0%

A tankötelezettség szempontjából csak nem régen is az a vélemény volt elterjedve, hogy a fővárosban igen nagy számban vannak még iskolába nem járó tanköteles gyermekek. Voltak, a kik ezeknek a számát 10—15 ezerre, sőt 20 ezerre becsülték. Miután a tankötelesek pontos összeírása és nyilvántartása a fővárosban mind ez ideig keresztül vihető nem volt, csak közvetve volt lehetséges erre nézve megközelítő számításokat tenni. Nevezetesen az 1901. évi népszámlálás alkalmával összeirt tanköteles korban levő gyermekek számát összehasonlították azon iskolaköteles gyermekek számával, a kik ugyanekkor az elemi iskolákba, avagy a polgári és középiszkolák alsó két osztályába jártak. Az összehasonlítás számszerű eredménye a következő:

	fiu	leány
községi elemi iskolába járt_	28·437	24·625
községi polgáriba járt 10—12 évesek	2·086	2·965
más jellegű főv. elemibe járt	1·500	3·500
más jellegű polgáriba járt	150	350
felsőbb leányiskolába járt 10—12 évesek	—	200
középiskolába járt 10—12 évesek	2·000	50
	<hr/> 34·173	<hr/> 31·690

Ezzel szemben az 1901. évi népszámlálás iskolaköteles korban (1895—1890-iki születési évvel) 34·468 fiut és 34·442 leánygyermeket számlál. E szerint tehát a tanköteles korban levő gyermekek közül iskolába nem járt 295 fiu és 2752 leány.

Átérve magára az iskolai nevelés és tanítás általános problémájára, nem kell bővebben fejtegetnem, hogy a társadalom érdeke milyen nagy mértékben fűződik ezen problémák helyes megoldásához. Magának az államnak legfőbb hivatása az emberiség művelését pozitív intézményekkel biztosítani. Minden nép jövője attól függ, hogy milyen élénk, hatékony munkaerővel bír s milyen mértékben rendelkezik azon feltételek felett, a melyek munkaerejének fejlesztését biztosítják. A munkaerő az a nemzeti tőke, a melyen nyugszik a nép politikai és gazdasági sulya, önállósága. Ez a nemzeti munkaerő főleg két irányban működik: egyfelől a szellemi, másfelől a gazdasági javak szaporítására. Mind a két működés szoros összefüggésben van egymással s mindkét működés harmoniája mellett érhető el a nép testi és szellemi jólétének megállapítása. A tapasztalat bizonyítja, hogy a nép gazdasági haladásának, gazdasági függetlenségének természetes előfeltétele az általános alapu, sokoldalú műveltség és ép erkölcsi érzék. Így válik a nevelés és művelődés egyszersmind a nép gazdasági előhaladásának legbiztosabb eszközévé.

A szellemi és testi erők egyensulya, harmoniája a népnevelés legfőbb célja. Mindenekfelett pedig a milyen a nevelés, olyan a jövő, azért olyan nagyfontosságú a népnevelés kérdése.

A gyermek nevelése és oktatása a szülőknek, a családnak természetes kötelessége. Miután azonban a szülők legnagyobb része vagy nem képes, vagy nem ér reá, vagy kényelemből nem hajlandó gyermekeinek oktatására, azt szivesebben adja olyan intézetbe, a melyben közösen részesülhetnek a szükséges nevelés és oktatásban. Az iskola tehát tulajdonképen a szülő teendőit

végzi. Teszi pedig azt vagy anyagi érdekből (magániskolák), felekezeti érdekből (felekezeti iskolák), politikai érdekből (állami iskolák), vagy a polgárok (szülők) anyagi és szellemi közérdekből (községi iskola). A községi iskola e szerint nem egyéb, mint a polgárok által gyermekeik tanítására létesített és fentartott intézet.

Ennek a levezetésnek két célja van. Először annak az igazolása, hogy a népiskola legideálisabb formája különösen érett gondolkozású hazafias polgárok által lakott városban a községi iskola. A második célom volt, hogy némi világot vessek az ingyenes népoktatás elvének gyengeségére. Az ingyenes népoktatás elve ugyanis nagyon népszerű s a ki azzal szembeszáll rendszerint reaktionárius felfogás gyanujába esik. Pedig a magam részéről nem találok abban olyan nagy vívmányt, mint a milyennek azt a legtöbben látják. Ha a szülők a község útján közösen tartatnak fenn népiskolákat azért, hogy az eredetileg őket terhelő kötelességeket, teendőket helyettük az iskola végezze el, nem látom akadályát annak, hogy legalább jobbmódu szülők az avval járó kötelességeknek egy részét (nálunk $\frac{1}{8}$ -ad része) meg ne térítsék akkor, a mikor a többi terhet úgy is a polgárok összessége viseli (tehát a gyermektelenek, valamint azok is, a kiknek gyermeke magasabb és drágább iskolába jár), s mikor a szegények úgy is fel vannak mentve a fizetés terhétől. A francziák a porosz-franczia háboru után a képzetebb német katonák példáján okulva, hozták be az általános ingyenes népoktatást, azon általánosan ismert célzattal, hogy az által hadseregüket előkészítsék a revanchera. Különben a Schulmeisterek hazájának a nagyobb részében sem ingyenes a népoktatás, s a tandijmentesek száma messziről sem közelíti meg a mi népiskoláink tandijmenteseinek számát. Maga az a sokszor hangoztatott elv, hogy az általános tankötelezettségnek feltétlen következménye az ingyenes népoktatás, alapjában hamis, mert számtalan polgári kötelességet ismerünk, a melyeknek anyagi terhét nem az állam, hanem az egyes viseli. Egyébként a tankötelezettséget kimondó törvény nem kötelezi a szülőket lényegében többre, mint a mi minden szülőnek természetes kötelessége, legfeljebb törvényes sanctiót fűz ehhez a kötelességhez. A mi azt illeti, hogy a főváros milyen liberális a tandijmentesség kérdésében, azt eléggé bizonyítja, hogy az elemi iskolákban a havi 1 korona tandij fizetése alól a tanulók 86%-a fel van mentve, a magasabb iskolákban pedig a tandij-

emeléssel egyidejűleg a tandijmentesek száma 43%-ról 57·7%-ra emelkedett, a polgári iskolákban pedig 50·2%-ról 64%-ra. A tandijmentesek száma a polgári és magasabb iskolákban a múlt iskolai év óta körülbelül 2000-rel emelkedett. Azokban a német városokban, a hol az elemi népiskola nem ingyenes, a tandijmentesek aránya sokkal kisebb, mint a mi magasabb iskoláinkban.

Az iskolák elhelyezése.

A főváros 108 iskolaháza közül ez idő szerint 10 bérelt ház. Főleg az utolsó évtized alatt a főváros igen sok szép iskolaépülettel gazdagodott, azonban mindig 2—3 év után meg-megakad az iskolák építése a főváros bizottságainak Scyllái és Charibdisei között s ezek a megszakítások visszazökentik a fejlődést oda, hogy nem tudunk lépést tartani az iskolába járók évi szaporodásával. Így egy pótépités kivételével most sincs egy iskolaépítés sem folyamatban. Pedig jelenleg a fővárosnak 320 olyan elemi iskolai osztálya van, a melyeknek nincsen külön terme, hanem a melyik közül 2—2 egy tanteremben nyer váltakozó oktatást. Ennek a rendszernek hátrányait a szülők nagyon jól ismerik. A tanítási órák abnormis beosztása megzavarja a családok életrendjét, az iskolatermek kellő szellőztetéséről alig lehet gondoskodni, plane ott, a hol két osztályon kívül d. u. 5-től 8-ig iparos inasok nyernek oktatást. Nagyon gyakran nem is lehet az előirt heti órákat teljesen megtartani, hanem óracsonkítások útján segítenek a bajon. Csak az 1900/1. iskolaévben heti 1000 órát jóval meghaladott ezen tényleg nem adott órák száma.

De szükség van a hiányzó iskolákra azért is, hogy a bérelt iskolaépületeket csak átmenetileg, a legsürgösebb szükség esetén volna szabad eltérni. Ezek ugyanis úgyszólván kivétel nélkül iskolai célra alkalmatlan s mindenkifelett igen drága helyiségek. Drágák nemcsak a bérösszeg nagyságánál fogva, hanem azért is, mert a termek szűkebbek, a magánházak belső traktusában levő udvari helyiségek rendszerint ki nem használhatók, a mellett az átalakítási és visszaalakítási költségek is igen magasak. Legutóbb a mérnöki hivatal útján pontos számítást tétettem erre nézve s kitünt, hogy egy négyzetméter használható terület a bérelt iskoláknál évente 20 koronába, a főváros által épített új iskolában pedig 13 koronába kerül. Azonfelül természetesen a városi épü-

letben a termek sokkal magasabbak, a folyosók nem nyitottak és jóval szélesebbek s a termek nagyobbak lévén, ezekben aránylag kevesebb tanítóra van szükség.

Arra nézve most teszünk számításokat, hogy a váltakozó tanítási rendszer és az iskolai bérletek megszüntetése céljából mely iskolai építkezésekre lenne szükség. Körülbelül még 10 millió korona volna az az összeg, a melyet erre kellene szánni a legközelebb fölveendő kölcsönből s talán lehetséges lesz, hogy ennek felhasználása után a főváros évi rendes budgetjéből tudja elhelyezni az iskolai évenként jelentkező 2—3000 tanulószaporulatot.

Ujjonnan épített iskoláinkat rendszerint túlságosan díszesnek, költségesnek szokták mondani. A mi a költségeket illeti, csak annyit tudok, hogy a külföldi nagyvárosi iskolák nemcsak hogy nem olcsóbbak, de jó részben még költségesebbek. Hogy díszesek, az is legfeljebb a homlokzatok kiképzésére vonatkozik. Sokan az iskolaépítkezéseknél előszeretettel használt nyers dísztéglafalazatokat szokták kifogásolni, a melyeknek fentartásánál azonban határozottan megtérül az építkezés többletköltsége. A homlokzatoknál legfeljebb az lenne a kifogásom, hogy nagyon sok a sablonos közöttük, azt hiszem minden költségtöbblet nélkül, lehetne azoknak egy kis nemzeties karaktert adni. Nem helyes, bár gazdaságos, azoknak az óriási kaszárnyaiskoláknak építése sem, a melyeneket mi előszeretettel építünk. A VII. ker. Aréna-úti új iskolaépületbe naponta több mint 2700 tanuló jár. Azonkívül számos iskolaépületünk van, a hova 1500-nál több tanuló jár.

Nagyobb hibának tartom azonban, hogy iskoláink még inkább hasonlítanak a kaszárnyákhoz belső berendezésüket illetőleg. Újabb iskoláink megfelelnek a célszerűségi és hygienikus követelményeknek, de teljességgel hiányzik azok belsejében minden, a mi a gyermek kedélyére, izlésének fejlesztésére jó hatással lehet. — Mindenütt nagy meszelt falak, minden legkisebb diszítés nélkül, legfeljebb a folyosók alsó részén találunk néhol a meszelés helyett valami rettenetes szürkés-barna színű olajfestést, ha ugyan ezt színnek nevezni szabad. Ugyanezen szürkés-barna színre van festve minden faalkatrész, butor, véges-végig. Mindenütt egyhangúság, sivárság, szintelenség s ez így van kivétel nélkül minden iskolánkban és ma, a mikor egész Európa szellemi életében valóságos forradalom uralkodik a gyermekek jó izlésének, esztétikai érzékének fejlesztése kérdésében. Az esztétikai nevelés problémája

nem merül ki a rajzoktatásnak új alapokra való fektetésében, hanem annak egyik fontos követelménye, hogy legalább az iskolában a gyermek környezete, az a milieu, a melyben naponta 4—5 órát tölt, ne csak a tisztaság, hanem a jó izlés követelményeinek is megfeleljen. Miként a természet láthatatlan módon behatol a gyermek lelkébe, ott benyomásokat, hangulatokat kelt, táplálékot ad a képzeletnek, — akként nem marad hatás nélkül a gyermek lelkére az a környezet, azok a külsőségek, a melyek között iskolai idejét eltölti. Azért kell figyelmet fordítanunk az iskolai helyiségek dekoratív kiképzésére.

A fődolog, hogy minden a mi az iskolában van, legyen egyszerű és igaz. A fenyőfát bemázolni olyanra, mintha keményfa volna, magában véve hazugság, vagy hypokrizis. Egyiknek sincs helye az iskolában, kiküszöbölni mindenünnen azt a visszataszító szürkés-barna színt. Miért ne lehetne ajtó, pad, asztal, kékes-szürke, zöldes-szürke stb. A tantermekben fent körül egy kis színes bordure, minden iskolateremben egy pár cserép virág, egy szóval derült, vidám hangulat körös-körül. Aztán a tanító asztala, a székrény stb., ugyanazon a pénzen valami kis izléssel is kiállítható. Ez az egész olyan dolog, a mihez nem kell más, csak egy kis izlés és érzék. Remélem, hogy a jövő évben lesz alkalmam egy ilyen iskolát elevenen bemutatni.

De térjünk át népiskoláink belső életére, magára a népiskolai nevelés és tanítás kérdésére. Hogy micsoda eredményeket értek el népiskoláink a magyarosítás terén, általánosan ismert. A statisztika számai bizonyítanak erre nézve a legfényesebben. Haladás tapasztalható a tanulók előhaladása tekintetében, különösen a mi az írni, olvasni tudók számának emelkedését illeti. Mégis azt hiszem, az az általános impressióm, hogy népiskoláink működése most sem kielégítő, nem felel meg sok tekintetben azoknak az igényeknek, a melyeket fővárosunk közönsége hozott nagy áldozatok és kulturális szükségletek arányában méltán támaszt. Nevezetesen úgy látom, hogy a népiskolából kikerülő fiatalság nem hozza magával onnan sem az ismereteknek, sem az erkölcsi javaknak azt a minimumát, a melyre, vagy a felsőbb iskolában való továbbképzéshez, vagy az életben való boldoguláshoz szüksége van.

Remélem nem adok okot félreértésre, mikor erre vonatkozó véleményemnek kifejezést adok. Nem tanítóink működésének ér-

tékét akarom kicsinyelni, hanem csak előítéletektől menten tárgyilagosan akarom a helyzetet megítélni. — Nem vagyok sötétben látó, azért nem is beszélek népnevelési rendszerünk csődjéről, hanem annak csupán hiányairól s mindenekelőtt, épen arról, hogy a hiba legelőször is magában a rendszerben van. A mai népiskola nem oldja meg feladatát.

A népiskolának nem volna szabad semmiféle más iskolai intézmény előkészítőjeként szerepelnie, egymagában álló egységes nagy iskolakörre kellene lennie, a mely a nemzeti műveltség egységes alapját rakja le, hogy a teljes elemi iskolai tanfolyam bevégezése után a tanuló elég erkölcsi erővel és értelmi belátással indulhasson az élet útjára. Kármán Mór szerint legnagyobb hibája a mai elemi népiskolánknak az, hogy a negyedik osztálya elveszti népiskolai jellegét, mert előkészítője a középiskolának s a felső fokon, az V—VI. osztályokban pedig a tudományok sokasága lép fel a maga tarkaságában.

Nagy igaza van abban is, hogy az elemi iskolai tanuló ma, ha a IV-ik osztályból a középiskolába lép át, *két egész évet veszít el a fejlődéséből* és pedig: egyik évet elveszíti, hogy készüljön elő a középiskolába, ott pedig az első évét veszíti el, hogy ismétlje azt, a mit a népiskolában kellett volna megtanulnia.

A mi népnevelési rendszerünkben hiányzik a kellő melegség. Sok gyerek kedvvel, tanulási vágygyal jön az iskolába s az iskola a helyett, hogy ezt a kedvet, tudásvágyat élénkítené, hagyja kihűlni. A gyermekek legnagyobb része később már nem vágyik az iskolába, nem szívesen megy oda, mert nem érzi azt a melegséget, azt a szeretetet, a mely nélkül a népnevelés üres, eredménytelen. A kényszer többnyire a főoka a tanulásnak, így aztán az iskolában tanított ismeretek a legjobb esetben csak ráragadnak a gyermekekre, a helyett, hogy lelkükben vernének gyökeret. A helyes iskolai nevelésnek arra kell indítani a gyermeket, hogy maga-magát nevelje, maga-magát mívelje.

Az olvasás-írást, a nyelveket, a számolást mind nem olyan módon kell tanítani, mintha maga az írás, olvasás, a nyelv, a számolás ismerete lenne a tanítás célja, hanem a gyermeknek azt kell éreznie, hogy ezek csak eszközei az önmívelésnek.

Több mint egy fél ezredévvvel ezelőtt így írt Montaigne a gyermeknevelésről:

«4—5 évig tanuljuk a szavak értelmét s mondatba fű-

zését, körülbelül ugyanannyi időt töltünk el annak a megtanulásával, hogy az egésznet mikép kell 4 vagy 5 egyenlő részre felosztani, azután meg legalább további 5 évig tanuljuk: hogy kell szörszálhasogató módon okoskodni: valójában szüleink gondoskodásának és költekezésének az az eredménye, hogy a fejünket kistafirozzák ismeretekkel; azonban, hogy tettünk-e szert ítélőképességre és belső erkölcsös gondolkozásra, azzal senki sem törődik. A fődolog megtölteni az emlékező képességet, az értelem, a lélek üresen marad. Azt szoktuk kérdezni az iskolás fiútól: tudsz-e görögül, vagy latinul? Tudsz-e versben, vagy prózában írni? De, hogy értelmesebb, vagy jobb lett-e az iskolában, a mi a legfőbb dolog volna, azzal nem törődünk.»

Hinnók-e, hogy ezeket a szavakat még a középkorban irták, a sötét középkorban. S ime egy félezred év nem volt elégséges, hogy ezen a téren sokkal tovább jussunk.

Tanítási rendszerünk egyik Achilles sarka a régi tanterv, a melynek megváltoztatása hosszú-hosszú tárgyalások után talán a jövő iskolaévre várható. Ezzel kapcsolatban mi is munkálkodunk abban az irányban, hogy az új tantervben előirt tanítási anyagot a főváros különös viszonyaira való tekintettel dolgozzuk fel.

A népiskolák tanítási anyagának újból való megállapítása alkalmából arra törekszünk, hogy a népiskola alsó tagozatán (I—III. osztály) a gyermek közvetlen környezetének életéről, az emberi élet legegyszerűbb, legelemibb viszonyairól, a puszta szó teljes mellőzésével, erős képzetek bevezetésével gondoskodjunk, míg a felső fokon (IV—VI. osztály) a nemzeti és gazdasági élet követeléseit teljes figyelemre méltatva, a közműveltség lerakott alapjának betetőzése a feladatunk.

A magyar nyelv tanítási anyagát arányosabb beosztással a helyesírásra és fogalmazásra szorítjuk az eddig is felesleges elemzés mellőzésével.

Az olvasás tanításának végső célja, hogy az iskolából kilépő gyermek vigye onnan magával a további művelődéshez szükséges elegendő olvasási készséget s a jó könyvek szeretetét, mint az iskolai tanítás által adható legnagyobb kincset.

Az írás tanítását illetőleg szükség van olyan szabályzatra, mely az egyes betűalakok írását a legapróbb részletekig meghatározza, egyöntetű eljárást, módszeres utasítást állapít meg normál abecvel és ütemzéssel.

A számtanításnál az egész vonalon a *gyakorlati élet* példáit *tárgyi körök* szerint kell feldolgoztatnunk.

Az *ú. n. beszéd- és értelemgyakorlatok* alapján teremtjük meg a *kapcsolatot az óvoda és az elemi iskola első osztálya között*, egyszersmind ez szolgál az első két osztály tanítási anyagának gerinczéül.

A *földrajz* tanítását a kerületek *helyi tanterve* szerint kívánjuk megindítani és a *kirándulási délutánok* programmba vételen kívül, az *életudást* leginkább biztosító módszeres eljárásra kívánjuk a főszólyt helyezni.

A *történet* tanításának végső célja a fővárosi elemi iskolákban, hogy a tanulók ne csak magyarul beszéljenek, hanem magyarul *gondolkozni és érezni* is megtanuljanak.

A *természetrájk* tanításának alapján az *élő természetből* annyit viszünk be az iskolába, a mennyit csak lehet.

A *természettan* és *vegytan* elemeit a fiúk technológiai alapon fogják tanulni, a leányok pedig *háztartási ismeretek* címén; természettani, vegytani és egészségügyi ismeretekből nyernek majd oktatást.

Az *énektanítás* a IV. osztálytól kezdve *hangjegyismeret* szerint is kezdetét veszi s a magyar nemzeti érzést ápoló dalok kötelező előírása a lehető egyöntetűséget is biztosítani fogja.

A *tornatanítást* be fogjuk hozni a leányoknál is, — azonban a főszólyt a *tornajátékokra* óhajtjuk fektetni. A jelenlegi iskola-rendszer nem számol eléggé a gyermeknek természetes, gyermeki tulajdonságával. — A gyermek második természete a játék. Nem is kell azt elnyomni a gyermekben, csak helyesen irányítani s arra szoktatni, hogy idővel maga-magát korlátozza némileg a játékban; azért a rendszeres ósdi tornatanítás visszafejlesztésével a tornajátékoknak kell nagyobb teret nyújtani.

A *rajz* tanítása a népiskolai törvény szerint nem kötelező tantárgy, de bevezetését már az I—II. osztályba az 1877. évi tanterv is ajánlja.

A jelenlegi rajzitanítási terv főhibája, hogy *gépies* másolást ír elő. Ennek a gyarlóságát pedig a gyakorlati élet már régen bizonyította. Daczára annak, ma is még felsőbb osztályokban is nyomaira lehet akadni az *ú. n. ponthálózatos (stigmografikus)* füzeteknek.

A régi tanterv a III—IV. osztályban a mértani alakok, for-

mák közé helyezi az *élettelen* diszitéseket. De már az V—VI. osztályok részére a természet utáni rajzoltatást is megemlíti, habár e célzt az elemi iskola aligha követte.

Az új tanterv a párisi világiállításon nemzetközivé lett új irányt, a *természet után* való rajzoltatást, *kezdőfokon* az úgynevezett *írvarajzogatást* teszi magáévá.

A tisztán *technikai ügyességre* igyekvő régi rajztanítási rendszerrel szemben az új rendszer célja a művészi izlésre *nevelés alapját* megvetni, a szép iránt való érzéket felkelteni.

London egyes iskolái mellett a mi ovodásainknak megfelelő koru 4—5 éves apróságok homokba rajzolatnak. A következő fokon természet után s főleg *emlékezetből* rajzolnak, a 9 évesek már természet után festegetnek, *ecsettel rajzolnak*. Ők az amerikaiaktól vették át, tőlük pedig a ma már vezető *németek*, főleg a *hamburgiak*, a kik alsó fokon a *szabad kargyakorlatokat* alkalmazák.

Az új tantervben új dolog a fiúk kézimunkára való nevelése, az ú. n. slöjdoktatás. Mi egyelőre a napközi otthonokban kívánjuk a fiúkézimunka-oktatást bevezetni.

Maga a slöjdoktatás kérdése szintén egyike a modern pædagogiai problémák legérdekesebbjeinek.

.Kiindulási pontja a következő:

Az erkölcsi nevelés és művelés helyes alapját csak a gyermek testi és szellemi képességeinek sokoldalú, harmonikus kifejlesztése útján lehet megvetni; művelt szellem, mély kedélyvel, szilárd akarattal és ügyes munkás kézzel egyesülve alkotják korunk nevelési ideálját.

A kézimunkára nevelés elve az amerikai Egyesült-Államokból kiindulva Európaszerte máris nagy hódításokat tett, sőt itt-ott már kötelező kapcsolatba hozták a népiskolával. Nálunk is egy igen érdemes egyesület áll ezen mozgalom élén s annak köszönhető, hogy a slöjd az új tantervben már helyet talált.

★

Népiskolai oktatásunk béklyói közé tartozik s kiegészíti rozzant tanítási tervünk hibáit az iskolakönyvek egy részének gyarlósága. Remélhetőleg ezen a bajon is segíteni fogunk az új tanterv behozatala alkalmával.

És most áttérek a kérdés legfontosabb részére: a tanítóra. Nép-

oktatási rendszerünk hiányainak nem kis része az, a mely a tanítóképzésből származtatható. Ahhoz, hogy valaki jó tanító lehessen, igen sok előfeltétel szükséges, — viszont azonban ahhoz, hogy valaki egyáltalában tanító lehessen, nagyon kevés kell. A tanítóknak mindenekelőtt alapos általános műveltséggel, másfelől pedig gondosan előkészített gyakorlati szakképzettséggel kell birnia. A tanítóképzők egyik feladatnak sem tudnak kellőképp megfelelni, egyrészt azért, mert a négy év minderre kevés, másrészt, mert a tanítóképzők növendékanyaga jó részben olyan, a melyik a tanítói pályára tulajdonképen nem való.* Mind a kettőnek a főoka pedig az, hogy a tanítói állást Magyarországon ma még nem honorálják úgy, sem anyagilag, sem erkölcsileg, mint a hogy kellene, s ennél fogva azok nagy része, a kik megfelelő intelligenciával, szívvel, hivatottsággal és előképzettséggel bírnak, inkább más pályán keresik boldogulásukat. Így tehát a tanítóképzőknek nincs is alkalmuk gondosan kiválogatni a pályázók közül azt a keveset, a ki igazán a tanítói pályára való, hanem jobb hiányában felvesznek majdnem mindenkit, a ki jelentkezik.

A főváros tanítói hasonlíthatatlanul kedvezőbb anyagi viszonyok között vannak, mint a vidékiek; ámbár most is azt állítom, hogy tulságosan fizetve itt is csak a rossz tanító van, mégis ez a fizetés már elegendő volna arra, hogy a tanítói anyagot gondosabban megválogassuk. Mindazonáltal erre nincs mód, mert a mi tanítóink is ugyanonnan kerülnek ki, a honnan a vidékiek, azokból a tanítóképzőkből, a hol válogatás nélkül felvesznek boldogboldogtalant. Azért tartanám égetően sürgős szükségnek egy fővárosi tanítóképző felállítását, a melybe pl. érettségi bizonyítvánnyal bíró fiatal emberek vétetnének fel oly biztosítással, hogy gyakorlati tanulmányaik alatt is ösztöndíjban részesülnének, okleveleik megszerzése után pedig azonnal rendes tanítóknak választatnak meg.

*

Erről a kérdésről szerettem volna bővebben szólni, azonkívül meg a tanítók továbbképzéséről, a gyenge tehetségű gyer-

* Ezt a nézetet, a mely a múltban talán igazolt lehetett, ma már megczáfolja a statisztika. V. ö. «Magy. Pæd.» 1903. 1. szám, 57. lapon: «Milyen tanulók mennek a tanítóképzőkbe» cím alatt. Szerk.

mekek oktatásáról, a népiskolát kiegészítő gazdasági és háztartási iskolákról, az iskolákba és óvodákba járó gyermekeknek napközben való gondozásáról és az iskolához tartozó egyéb emberbaráti intézményekről s végül az iskolaszéki intézményről — kénytelen vagyok azonban az idő rövidege miatt ezeket más alkalomra halasztani.

A FELNÖTTEK OKTATÁSA FRANCZIAORSZÁGBAN ÉS NÁLUNK.*

A cím hallatára talán némelyekben önkénytelenül az a gondolat támad, hogy a felnőttek oktatása nem aktuális kérdés. Én, t. hallgatóim, ellenkező nézeten vagyok, a mennyiben ez oly nagy horderejű tárgy, mely a nemzet zömének lelki és erkölcsi műveltségét érinti, hogy e fölött soha sem térhetünk napirendre. De egyébként is a kulturpolitika, főleg Wlassics miniszternek az ifjúsági egyesületekre, ismétlő iskolákra, ifjúsági és népkönyvtárakra vonatkozó újabb intézkedései, a legnagyobb mértékben aktuálissá tették e tárgyat. B. Eötvös József, halhatatlan érdemű miniszterünk emlékére e hó elején rendezett ünnepélyen is nem azt hangoztatta-e a messzelátó szónok, hogy az iskolának és társadalomnak közösen kell végezni a nevelés munkáját, és befejezni azt a való életre előkészítő gyakorlati útmutatással ismétlő iskolákban és továbbképző tanfolyamokon. Avagy ki meri azt közölnünk állítani, hogy az iskola megad a népek mindent, a mire az életben szüksége van? A népiskola csak alapvető munkát végez. — a többit arra rá kell építeni; de ha nincs, a ki e munkát végezze, vagy nem úgy végzi, a mint kellene, akkor az alapvető munka is kárba vész. Az a kérdés pedig, hogy e továbbépítést nálunk ki vezesse s mi módon tegye azt, — még részben megfejtetlen és nincs megvalósítva. Ezért aktuális ma is a felnőttek oktatása.

A «Journal Officiel» 34 oldalon ismerteti mindazokat az intézményeket, a melyek Franciaországban az 1901/2. isk. évben a felnőttek oktatását előmozdították. A hivatalos jelentés 4 fejezetre oszlik. Ezek szerint fogom én is tárgyamát ismertetni és

* Felolvasta a szerző a Magy. Pæd. Társ. 1903. febr. 21-iki ülésén.